

комиссии 20-30-х годов XIX в. и их роль в организации системы мер и поверочного дела в России / Е. И. Каменцева // Археографический ежегодник за 1966 г. Отдельный оттиск. – М., 1968. – С. 95-96.

5. Менделеев Д. И. Познание России. Заветные мысли / Менделеев Д.И. – М. : Эксмо, 2008. – 688 с. : ил. – (Энциклопедии России).

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ ДОНБАСУ В ДОКУМЕНТАХ ІА НБУВ ОСОБОВОГО ФОНДУ ВЧЕНОГО-ПАЛЕОБОТАНІКА К.Й. НОВИК

Принь М.О., канд. істор. наук

(Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського)

Останнім часом зріс інтерес до регіональної історії як у науковців, так і у пересічних громадян. Історія окремого регіону органічно вплітається в історію всієї держави і є її невід'ємною частиною.

Важливим джерелом інформації з історії регіонів є архівні та музейні фонди наукових установ як місцевого, так і загальнодержавного рівня.

Значний масив документів з історії промислового розвитку Донбасу в XVIII–XIX ст. зберігається в архівах Російської Федерації – в Російському державному архіві давніх актів, Державному архіві Російської Федерації, Російському державному історичному архіві, Російському державному архіві військово-морського флоту та ін.

Через бюрократичні складнощі, які виникають при доступі до документів російських архівів, дослідники намагаються якомога повніше використовувати документи архівних установ України, таких як Центральний державний історичний архів України, державні обласні архіви. Але, на жаль, значна частина архівного фонду обласних архівів сходу України постраждала під час Великої вітчизняної війни, а в теперішній період доступ до архівних фондів обмежений.

Одним із вагомих джерел висвітлення історії науки і техніки є архіви наукових установ НАН України та

особові фонди видатних вчених України, що знаходяться на збереженні у Інституті архівознавства Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського НАН України.

В Інституті архівознавства НБУВ перебуває на збереженні понад 400 особових фондів членів-кореспондентів, академіків та окремих науковців НАН України. Кожен з фондоутворювачів був відомим науковцем у своїй сфері досліджень як у колишньому СРСР, так і за кордоном – у країнах Західної Європи, Північної Америки, Австралії, Азії тощо. Особові архівні фонди українських вчених містять значну кількість інформації, яка може зацікавити дослідників різних галузей знань, здебільшого істориків науки й техніки.

Ця наукова розвідка присвячена характеристиці низки фотодокументів у фонді № 5 К. Й. Новик.

Фонд "Новик К. Й. – палеоботаник, член-кореспондент АН УРСР", сформований з особистих документів видатної української вченої-палеоботаника. У сфері її наукових інтересів було вивчення й дослідження викопних рослин, стратиграфії кам'яновугільних відкладень Європейської частини Євразійського континенту, зокрема Донецького басейну, та історія геологічної науки.

Дослідників історії науки та техніки приверне увагу у цьому фонді

справа № 55 "Фотографії з історії геологічного розвитку Донбасу, зібрані Новик К.Й.", яка містить 9 фотографій та фотокопій документів з історії розвитку металургійної промисловості на Донбасі XIX ст.

Документи справи можливо розподілити за двома тематичними напрямками: 1) документи з історії розвитку металургійних заводів Донбасу; 2) документи з історії геологічного вивчення території Донбасу.

До першої групи фотодокументів віднесено фото № 1, 2, 3, 5, 7, 8 та 9.

На першому фото, датованим 9 червня 1952 року, можна побачити зображення залишків доменної печі та заводської греблі першого Петровського заводу (фото 1). Він був побудований у 60-ті роки XIX ст. в районі сучасного м. Єнакієве Донецької області при безпосередній участі видатного гірничого інженера та начальника Луганського гірничого округу А.Ф. Мевіуса. Саме на цьому заводі була здійснена перша виплавка якісного чавуна з місцевої сировини.

Справа також містить фотокопію гравюри, на якій зображений загальний вигляд металургійного заводу Новоросійського товариства кам'яновугільного та рейкового виробництва з прилеглим робітничим селищем (фото 2). Цей завод був зведений на правому березі р. Кальміус, неподалік від с. Олександрівка (в подальшому село включено до складу м. Донецька) в 1869–1872 рр. англійцем Джоном Хьюзом (Юзом). Завод став важливою часткою металургійного комплексу гірничозаводського промислу на Півдні Російської імперії XIX ст.

В групі документів, яка розглядається, представлений комплекс фотокопій документів першої половини XIX ст., які доповнюють історію й Луганського ливарного заводу.

В останній чверті XVIII ст. процес активного освоєння південних терито-

рій сучасної України, створення Чорноморського флоту поставив питання про будівництво ливарного заводу, який би міг працювати на місцевій сировині. Луганський ливарний завод розпочинає свою майже сторічну історію з 1795 р. Фотокопії креслень заводських будівель та механізмів XIX ст., які знаходяться в справі, представляють значний інтерес для дослідників історії металургії та техніки.

На наступній фотокопії (фото 5) зображений фасад доменного корпусу з північного боку та його план з позначеннями місцезнаходження частин корпусу: сіней, повітряних печей, кранів, вагранок, русла, циліндричної машини, приміщення нової токарні, молотової, сушильні, формової палати, контора. Вказаний масштаб – 1 ділення – 1 саж.

Фасад доменного корпусу з південного та східного боків та його план з позначеннями місцезнаходження складових елементів корпусу: повітряних печей, кранів, вагранок, русла, циліндричної машини, приміщення нової токарні, молотової, сушильні, формової палати, контори представлений на наступному аркуші справи (фото 7). Масштаб той же – 1 ділення – 1 саж.

Дослідників зацікавить фотокопія креслення парової машини, яку побудував механік-винахідник, конструктор металообробних верстатів та машин першої половини XIX ст. Л. Є. Ізьюров (фото 8). За понад 20 років своєї роботи на Луганському ливарному заводі на посаді механіка заводу Леонтієм Ізьюровим сконструйована значна кількість машин оригінальної конструкції: гідравлічні, гвинтові та чеканочні преси, протяжний верстат, підйомні крани, паронасосна установка для відкачки води з шахт та ін.

На фото представлений розріз циліндричної машини, яка знаходилася в доменному корпусі Луганського ливарного заводу та креслення токарного цеху в розрізі.

Наступне фото – це фотокопія плану та фасаду "Верхньої" фабрики, яке містить зображення "Лицевого фасада", "Заднього фасада" та плану фабрики з вказівками її частин: сіней, передньої, писарської, заводської контори, складських приміщень, столярної, формової, повітряних печей та ін. (фото 9).

Також у справі є фотокопія, яка представляє загальний вигляд робітничого селища біля вугільних шахт в Лисичій балці (в подальшому – м. Лисичанськ Луганської області) (фото 3).

Друга група документів присвячена геологічному дослідженню території, яка зараз входить до меж Луганської області (фото 4 та 6).

Зокрема аркуш 4 це фотокопія гірничого креслення, на якому зображений план-схема місцезнаходження родовища свинцевої руди біля с. Нагольного. На гірничому кресленні вказаний масштаб (в одному діленні – 20 саж.), роза вітрів, план-схема розрізу родовища (фото 4).

Фотокопія гірничого креслення

плану-схеми родовища залізної руди біля с. Нагольного, неподалік Киселевої балки також містить всі необхідні елементи, такі як масштаб (в одному діленні – 20 саж.), роза вітрів, план-схема розрізу родовища (фото 6).

Охарактеризовані обидві групи фотографій мають значний інформаційний потенціал та можуть бути використані дослідниками в своїх наукових дослідженнях.

Підсумовуючи, зазначимо, що особовий фонд № 5 вченої Новик К. Й. має у своєму складі важливі архівні матеріали, що можуть підвищити інформативність наукових робіт з історії геологічних досліджень та історії промислових підприємств Донбасу.

Таким чином, наукові дослідження та аналіз складу документів особових фондів видатних українських вчених, що є на збереженні в ІА НБУВ, можуть суттєво доповнити наукові розвідки дослідників історії науки і техніки, біографічних досліджень тощо.